

## Magyar vadkörte – *Pyrus magyarica* TERPÓ

### Nevezéktan

Szinonim neve: -

Magyar társneve: magyar körte

A *Pyrus* nemzetségnév a latin köznyelvi alakból származik, míg a latinosított *magyarica* fajnév lelőhelyére, Magyarországra utal (BARTHA, 1987). Az érvényben lévő fajleírás Terpó Andrástól, 1960-ból származik.

### Rendszertani helyzet

A körte (*Pyrus*) nemzetség *Pashia* KOEHNE szekciójába és azon belül az *Armoricana* (DECNE.) TERPÓ alszekcióba tartozó faj, amelyet 1960-ban írt le a mai Magyarország területéről Terpó András (TERPÓ, 1960). A lehulló csészéjű fajokat egyesítő szekció alszekciójába a csak érés után barnuló termésű fajokat sorolják. Ide tartozó reliktum jellegű rokon faj a Franciaország nyugati részén és talán az Ibériai-félszigeten, Délnyugat-Angliában is őshonosan élő *Pyrus cordata* DESV., [syn.: *P. communis* L. var. *cordata* (DESV.) SCHNEID. = szívlevelű körte], az Algériában (Atlasz-hegység) élő *Pyrus cossonii* REHD. [syn.: *P. longipes* COSS. et DURIEU, *P. communis* L. var. *longipes* (COSS. et DURIEU) HENRY], a Közép-Orosz-hátság déli részén (Voronyezs – Kurszk vidéke) előforduló *Pyrus rossica* DANILOV és a Dél-Anatóliában, ill. Közép-Ázsiában (Kopet-Dag) található *Pyrus boissieriana* BUHSE (BATIZ, 2000). Valamennyi faj areája kicsi, foltszerű.

Genetikai vizsgálat eddig még nem történt e fajnál, így a morfológiai leírás alapján feltételezett rokonsága is bizonytalan. (Megjegyzendő, hogy spanyol botanikusok a *Pyrus cordata*-nak azonosították egyedeit.) A magyar vadkörte holotípusa ma nem ismert, mivel a szerző a faj leírásához használt herbáriumot nem helyezte el a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytárában, így – mivel nincsen közgyűjteményben – a *Pyrus magyarica* TERPÓ leírásának érvényessége kérdéses lehet. Új típuslap kijelölése mindenképpen szükséges lenne.

## Morfológiai jellemzés

A morfológiai jellemzés BÓHM (1998, 2007), TERPÓ (1960) nyomán készült. Kisebb, 8–10 m magas, többnyire két-háromtörzsű fa vagy ritkábban cserje, hajtásrendszere alig elágazó, gallyai tövisesek, vesszeje kopasz.

Levelei szív alakúak, néha tojásdadok, 27–45 mm hosszúak és 25–35 mm szélesek (a hosszúhajtásokon feltűnően nagyméretűek), a levélváll gyengén szíves vagy lekerekített, néha hirtelen nyélre futó, a levélszél gyengén hullámos és finoman szálkás-fűrészes, a fogak egymásra simulók, befelé hajlók, a levélcsúcs hegyes. A levéllemez puha tapintású, nincsen viaszos bevonata, színe lehet sötétebb vagy világosabb zöld, szárítva vagy lepréselve megsötétedik, kifejtett korában többnyire kopasz, fonáka néha később is, legalább az erek mentén molyhos. A levélnyél 16–40 mm hosszú.

Virágzata sátorozó fürt. A virágok feltűnően nagyok, amely tulajdonsága a *Pyrus pyraeaster*-től jól elkülöníti. A csészék gyéren molyhosak, a szíromlevelek széles-tojásdadok vagy tojásdadok, fehér színűek. A bibeszálak száma mindig 5, szabadok, kopaszak vagy csak a tövük szőrös.

Termése felfelé álló, gömbölyded, hirtelen kocsányra futó vagy néha bűgőcsiga alakú, szórtan paraszemölcsös, hossza 15–22 mm, szélessége 15–20 mm. Terméskocsánya 25–35 mm hosszú. Elvirágzás után már jól látható a terméskezdeményen a zöldesfehér gyűrű. Ez a háromdimenziós, 0,5–1,0 mm vastag paraléces gyűrű később megbarnul. A csésze nem közvetlenül a termésre simul, mint a *Pyrus pyraeaster* alakkörénél, hanem a többé-kevésbé fejlett paraléces gyűrűre, majd augusztus-szeptemberben lehullik és csak a világos színű gyűrű marad vissza. A mag 4–6 mm hosszú, tojásdad, lapított, barnásfekete színű. Amennyiben nincsen termése, az azonosítás nem lehet teljesen biztos.

TERPÓ (1960) és TERPÓ – AMARAL FRANCO (1968) szerint a leginkább hozzá hasonló *Pyrus cordata* finoman csipkés-fogas vagy fűrészes levél-szélelével, molyhos fiatal levélfonákával, kisebb virágaival és molyhos virágzatával különbözik a magyar vadkörtétől. A magyar vadkörtét a *Pyrus pyraeaster*-től puha tapintású, nem viaszos bevonatú levéllemeze, finoman fűrészes, egymásra simuló és befelé hajló fogú levélszéle, s mindenek előtt lehulló csészéje különbözteti meg (BÓHM, 1998).

## Változatosság

A *Pyrus magyarica* TERPÓ faj alatti egységei nem ismertek. Jelenlegi ismereteink szerint hibridet képez a *Pyrus pyraeaster*-rel, a hibrid (*Pyrus*

×*karpatiana* TERPÓ) egyetlen nothovarietasa (eredetileg st. = status) ismert, a nothovar. *pseudopyraster* TERPÓ. Feltételezhetően, de nem bizonyítottan a *Pyrus syriaca* BOISS. (szíriai körte) és a *Pyrus communis* L. (nemes körte), esetleg a *Pyrus cordata* DESV. (szívlevelű körte) fajokkal is hibridizálódhat. Leíratlan, vagy a *Pyrus magyarica* alá rendelhető, vagy hibrid eredetű taxonokról számolt be BÖHM (2007).

### ***Pyrus* ×*karpatiana* TERPÓ (*Pyrus magyarica* × *Pyrus pyraster*) – Kárpáti-körte**

A *Pyrus magyarica* és a *Pyrus pyraster* kereszteződéséből létrejött lehulló csészéjű primer hibrideket TERPÓ (1960) a *Pyrus* ×*karpatiana* névvel látta el.

Kis fa vagy cserje, gallyai tövisesek. Levelei tojásdadok, 15–30 mm szélesek, 23–38 mm hosszúak. A levélváll lekerekített vagy kissé szíves, ritkán széles ék alakú, a levéllemez felső harmadában a levélszél megnyúlt fűrészkes, a levélcúcs lekerekített vagy nagyon röviden kihegyesedő. A levéllemez felül fiatalon molyhos, kifejtett korban majdnem kopasz, fonáka lehet viaszos bevonatú. A levélnyel vékony, 22–52 mm hosszú. Csészéje többnyire lehulló. Termése gömbölyded alakú, 10–15(–20) mm átmérőjű, paralécse gyűrűvel (hasonló a magyar vadkörteéhez), a terméskocsány vékony, 20–27 mm hosszú. Nagyon ritkán terem, mert fagyérzékeny.

Magyarországon a *Pyrus magyarica* példányok közelében él. Lelőhelyei a Dunazug-hegységből ismertek: Pilisszentlászló (Palócki-rét, Paprét, Rózsahegy), Pomáz (Lomhegy: Kékvizű forrás), Visegrád (Vízverés, Nagyvilám) (TERPÓ, 1960), illetve Rakaca (TERPÓ, 1963), de máshol is felbukkanhat. Herbáriumi példányai:

#### Herb.:

- „Com. Pest. In monte Pilishegy supra Szántó.” (DEGEN Á. in BP, 1894 sub *P. communis* L., rev. BÖHM É. I., 1998) (Megjegyzendő, hogy C. AEDO és J. J. ALDASORO ezt a példányt *Pyrus cordata* DESV. taxonként revideálta 1995-ben.)
- „Comit. Pest. In silvis declivibus montis Csikóvár; supra pagum Pomáz; solo andesitico.” (KÁRPÁTI Z. – TERPÓ A. in BP, 1956, holotypus)
- „Pest megye, Pilisszántó: Pilis-hegy tetejének délnyugati oldala.” (BÖHM É. I. in BP, 1996: „fiatal molyhos-cseres szegélyében, *Spiraea media* cserjésnél”)
- „Pest megye, Pilisszentkereszt: Fagyoskatona. Kakas-hegyi erdészeti aszfaltos út mellett.” (BÖHM É. I. in BP, 1998: „cseresben”)
- „Pest megye, Pilisszentlászló: Hegytető buszmegálló mögött.” (BÖHM É. I. in BP, 1997: „cseresben”)
- „Pest megye, Pilisszentlászló: Szent László-hegy, Szarvasszerű előtt, turistaút mellett.” (BÖHM É. I. in BP, 1997)
- „Pest megye, Pilisszentlászló: Szent László-hegy, Szarvasszerű és Pap-rét között.” (BÖHM É. I. in BP, 1997: „cseresben”)
- „Pest megye, Pomáz: Kő-hegy, Sziklák alatti dűlő.” (BÖHM É. I. in BP, 2000)
- „Pest megye, Tahi: Öregbükk-tető. Házass-völgy felett.” (BÖHM É. I. in BP, 1996: „cseresben”)
- „Bakony, prope pagum Öskű, comit. Veszprém, Péti-hegy.” (JENEY E. in BP, 1999 sub *P. pyraster* BURGSD., rev. BÖHM É. I.)

- „Com. Komárom, prope pagum Aka.” (JENEY E. in BP, 1987 sub *P. magyarica* TERPÓ, rev. BÓHM É. I. nothovar. *pseudopyraster* TERPÓ)
- „Pilisszentkereszt: Pilis-hegy keleti lába.” (DOBOLYI K. in BP, 2004: „erdőszélen” sub *P. magyarica* TERPÓ, rev. BÓHM É. I.)

Érdemes kitérni arra, hogy DOSTÁLEK (1979) szerint Dél- és Nyugat-Szlovákiában, valamint Dél-Morvaországban is élhetett a *Pyrus magyarica*-val azonosítható reliktumfaj, amelynek génállománya mára hibridizáció következtében felolvadt a *Pyrus pyraster*-ében. Ezek a lehulló csészéjű körték a *Pyrus*  $\times$  *karpatica* nothotaxonjai (TERPÓ, 1992) vagy a *Pyrus pyraster* infraspecifikus taxonjai lehetnek (DOSTÁLEK, 1979), ez utóbbi esetben a helyes megnevezés: *Pyrus pyraster* BURGSD. var. *relicta* DOSTÁLEK lenne.

nothovar. *pseudopyraster* TERPÓ – Leveli kerekdedek, ritkán széles-tojásdadok, 25–45 mm hosszúak, 23–39 mm szélesek, válluk levágott vagy szíves, néha hirtelen nyélre futó, szélük inkább csak a csúcs felé megnyúlt csipkés, fiatalon szőrösök, kifejlett korukban teljesen kopaszak. A levélnyel 20–60 mm hosszú. A termés bűgőcsiga alakú, 15–22 mm hosszúságú. A terméskocsány 20–28 mm hosszú, kissé vastagabb, mint a típusnál. A csésze lehulló. A típustól ép szélű, kerekded leveleivel különbözik. Lelőhelyei: Pomáz (Csikóvár–Kő-hegy, Lom-hegy: Kékvízű forrás, Kiskovácsi pusztá).

Megjegyzendő, hogy a *Pyrus cordata* és *Pyrus pyraster* között álló, maradó csészéjű taxonokat TERPÓ (1960) *Pyrus decaisneana* TERPÓ néven fogta össze, amelyet hibrid eredetű köztesfajnak (transitus) tart. Érdekes, hogy ennek a var. *rapacsiana* TERPÓ változatát írta le hazánkból (TERPÓ, 1960), amelyet a soproni Szárhalmi-erdőben, a Harkai-kúpon és a kópházi Kő-hegyen talált. Mivel a levél széle nem szálkásan fűrészes, ezért véli egyik szülőfajának a *Pyrus cordata*-t a *P. magyarica* helyett. Arra viszont nincs magyarázat, hogyan kerülhetett kapcsolatba a nyugat-európai szívlevelű körte a hazai populációkkal. Herbáriumi adata: „Comit. Győr-Sopron. In silvaticis declivibus montis Harkai csúcs; prope oppidum Sopron.” (KÁRPÁTI Z. – TERPÓ A. in BP, 1956, holotypus).

## Szaporodásbiológia, fenológiai ritmus

Virágai április-májusban nyílnak. Nagyon ritkán terem, mert különösen virágzásban fagyérzékeny. Virágait rovarok porozzák be, termését állatok terjesztik. Gyökérről sarjad, kisebb sarjtelepeket képezhet.

## Elterjedési terület

Egyes vélekedések szerint a magyar vadkörte reliktumendemizmus (TERPÓ, 1960; BATIZ, 2000). A korábbi area a jégkorszak során feldarabolódott, s így a ma nyugat-európai *Pyrus cordata* és a Pannon-medencében élő *P. magyarica*, ill. az ettől keletebbre és délebbre található, de már korábban levált rokonfajok önálló evolúciós útra léptek. TERPÓ (1985) szerint a *Pyrus cossonii*,

*P. cordata* és *P. magyarica* tercier vagy interglaciális maradvány. A magyar vadkörte areahatára ma nem lépi át a mai Magyarország területét, így egyben szuperendemizmusnak is tekinthető. TERPÓ (1960) által a leírás időpontjában jelzett lelőhelyei: Visegrád (Fekete-hegy); Pomáz (Kő-hegy – Ságvári menedékház); Várpalota (Burok-völgy), a későbbiekben Tapolca, Szigetvár lelőhelyeket is közli (TERPÓ, 1963), de ezek meglétéről, taxonómiai helyességükről semmit sem tudunk.

## Hazai előfordulás

A magyar vadkörte több évtizeddel ezelőtti, feltételezett elterjedési területéről csak nagyon hiányos ismereteink vannak, mivel a faj szerzője által nagyon tág határok között megjelölt lelőhelyein nem sikerült megtalálni. Herbáriumi anyaga sem segít „locus classicus” felkutatásában, vélhetően ez a pomázi Kő-hegy északnyugati, nyugati oldala volt (BÓHM, 2001).

Jelenleg ismert lelőhelyei elsősorban a Szentendre–Visegrádi-hegységben, a Pilisben és a Várpalota feletti Burok-völgyben találhatók, de jelezték Somogy megyéből (Lábod) is. Vélhetően a faj kevésbé ismert volta miatt ilyen kevés a jelenlegi előfordulása, több mész- és melegkedvelő tölgyesben, illetve délies kitettségű cseres-kocsánytalan tölgyesben előfordulhat egy-két termőkorú példánya, általában löszös talajon, hibridekkel körülvéve. A magyar vadkörte jelenleg ismert lelőhelyei az alábbiak:

### Szentendrei-sziget

„Pócsmegyer: a Dunától gáttal elzárt ártéri ligeterdőben” (BÓHM É. I. in BP, 2008)

### Pilis és Szentendre–Visegrádi-hegység

„Pilisszentlászló: Rózsa-hegy nyugati oldala.” (BÓHM É. I. in BP, 1997: „löss-mélyút”)

„Pilisszentlászló: Szent László-hegy, Szarvasszerű közelében.” (BÓHM É. I. in BP, 1998)

„Pilisszentlászló: Pap-réti erdészeti aszfaltos út mellett, Szarvasszerűnél.” (BÓHM É. I. in BP, 1998: „cseresben”)

„Pilisszentlászló: Horuba, turistaút mellett.” (BÓHM É. I. in BP, 1998)

„Leányfalu: Reketyés-tó közelében, Vöröskő alatt.” (BÓHM É. I. in BP, 2001)

„Tahi: Ugrói-patak erdészháztól délnyugatra,” (BÓHM É. I. in BP, 1996: „cseresben”)

„Tahi: Vöröskő, Hétvályus-forrás alatt.” (BÓHM É. I. in BP, 1996: „cseresben”)

„Visegrád: Fekete-hegy, erdőszegélyben” (BÓHM É. I. in BP, a herbárium feldolgozás alatt)

„Dunabogdány: Borjútó felett” (BÓHM É. I. in BP, a herbárium feldolgozás alatt)

„Szentendre: Sztaravoda völgye, erdészeti aszfaltos út, Mélysár felett.” (BÓHM É. I. in BP, 1999: „cseresben”)

„Pomáz: Kiscsikóvárálja.” (BÓHM É. I. in BP, 1996: „löss-vízmosás felső peremén”)

- „Pomáz: Zengő-völgy, Kő-hegy délnyugati oldala, János-forrás közelében.” (BŐHM É. I. in BP, 1999)
- „Pomáz: Acsay-ház.” (BŐHM É. I. in BP, 1999: „lősz-mélyút mellett, cseres”)
- „Pilisszentkereszt: Pilis-oldal, Klastrom-kert, Szent-kút” (BŐHM É. I. in BP, a herbárium feldolgozás alatt)
- „Pilisszentkereszt: Piros-földek, Pilis-hegy délnyugati lejtője.” (BŐHM É. I. in BP, 1996)
- „Pilisszántó: szántói-nyereg, műút és murvás út kereszteződése.” (BŐHM É. I. in BP, 1996)
- „Kesztlőc-Klastrompuszta: Klastrom-szirtektől nyugatra, Kémény-szikla alatt. (BŐHM É. I. in BP, 2000: „cseresben”)
- „Piliscsaba: Homok-hegy” (BŐHM É. I. in BP, a herbárium feldolgozás alatt)

### **Keleti-Bakony**

- „Isztimér: Mellári-oldal, Királyszállás, mindkettő a Burok-völgy felett” (BŐHM É. I. in BP, a herbárium feldolgozás alatt)

### **Belső-Somogy**

- „Lábod” (BARNÁ T. – SZULCSÁN G. ex verb., 1999)

A fenti lelőhelyek 1997–2008 között kerültek felderítésre, s nem azonosak a szerző által megjelölt lelőhelyekkel. Egyetlen esetben kétséges ez, mégpedig a visegrádi előfordulásnál, amelyet „a Panoráma út építéskor kivágtak” (NÉMETH, 1989). Évek során a nagyvillámi parkolóval szemben, cseres-kocsánytalan tölgyesben sem sikerült nyomára bukkanni. 1998 májusában itt aztán előkerült egy idős példány, lehetséges, hogy ez a keresett fa. A Terpó András által jelzett pomázi lelőhelyen álló fát valóban kivágták (villanyvezeték építése miatt), annak nem maradt utóda. Az összes többi adat Bőhm Éva Irén kutatóútjainak eredménye.

Az eddig fellelt termőkorú példány, a hibridekkel együtt, jelenlegi ismereteink szerint mintegy 20–30 kisebb-nagyobb fát jelent, ehhez számíthatunk még mintegy 40–50 db cserje méretű fiatal, nem meghatározott példányt. Két igen idős ( $\pm 100$  éves) példánya ismert a Visegrádi-hegységből (BARNÁ et al., 1999). Ezekon kívül néhány botanikus kertben, illetve magánkertben él még (ÚJHELYI – MOLNÁR, 2006).

### **Termőhelyi igények, társulásviszonyok**

A *Pyrus magyarica* főleg cseres-kocsánytalan tölgyesekben élő melegkedvelő növény, de előfordul mész- és melegkedvelő tölgyesekben is, mészkerülő tölgyesekben viszont nem található. Eddigi ismereteink szerint sohasem fordul elő északiás kitettségben. Elsősorban andeziten, ritkábban dachsteini mészkövön jelenik meg. Aszályos nyarakon levelei megbarnulnak, leszá-

radnak, a szárazság nagyon megviseli. Nem tűri az árnyékolást, zárt erdőben törzse meghajlik, nem virágzik, nem terem, majd elpusztul. Viszont fél-árnyékban szépen fejlődik, 5–8 m magas kis fává nő, és bőven terem.

## Természetvédelmi vonatkozások

NÉMETH (1989) szerint kipusztulással veszélyeztetett (KV) faj, s ugyanezt a besorolást (CR) adta BARTHA (2000) és KIRÁLY et al. (2007) is. 1982 óta fokozottan védett, akkori eszmei értéke 5 ezer Ft volt, amely természetvédelmi érték 1993-ban 50 ezer Ft-ra, majd 2001-ben 100 ezer Ft-ra, végül 2005-ben 250 ezer Ft-ra módosult. 1993 óta hibridje (*Pyrus* × *karpatiana*) is fokozott védelmet kapott. 2004-től kiemelt közösségi jelentőségű faj (BARTHA, 2010).

Mint reliktum- és szuperendemizmus a magyar dendroflóra különleges taxonja, kutatására, megőrzésére jobban oda kellene figyelni. Az egyik legnagyobb gond, hogy csak kevesen ismerik fel, meghatározása csak termőkorban és termésszerű állapotban biztos. Az ismert egyedek pontos helyének rögzítése csak néhány esetben történt meg, célszerű lenne ezt valamennyi egyed esetében elvégezni. Másik probléma a kis egyedszám, a töredékpopulációkban való megjelenés, ami a faj fennmaradása szempontjából kritikus tényező. Részben ennek tudható be a hibridizáció is, a magyar vadkörte génállománya az introgresszió során felolvad a közönséges vadkörte (esetleg a házi körte) génállományában. Egyéni megfigyelés az, hogy amely körzetben feltűnően sok a hibrid, ott ma is él a magyar vadkörte, ezért érdemes tüzetesen átvizsgálni az ilyen területeket. Az egyedek állapota sem a legjobb, sokat szenvednek az aszálytól, a perzselő napsütéstől, magoncok az utóbbi években egyetlen termőkorú fa alatt sem jelentek meg. Az ismert fák egy része erősen záródott állományban található, célszerű lenne minden ilyen lelőhelyén kiszabadítani, közeléből a más fajú fákat, cserjéket kivágni. Védelmét megnehezíti, hogy példányainak egy része másodlagos-harmadlagos élőhelyeken (felhagyott szőlőkben, hétvégi telkek között, akácos-diós vízmosás peremén, építkezések és feltöltések között, elszennyezett forrás közelében) él. Sajnálatos tény, hogy még a közelmúltban is a fejsze áldozatául esett néhány egyed, így a Pilisszentlászló feletti Szent László-hegy oldalában, a Pap-réti út mellett élt egy idősebb fa, amelyet egy nagyobb vihar ugyan kicsit megdöntött, de nem veszélyeztetett senkit és semmit, ennek ellenére az éppen tervezett munkák során 2007-ben sajnos kivágták. A faj fennmaradása érdekében az aktív beavatkozás elengedhetetlen, generatív és vegetatív úton egyaránt szaporítani kellene. Az így

nyert utódok egy részét az ismert lelőhelyekre kellene visszatelepíteni, ugyanakkor az ex situ fenntartás is szükséges lehet. Heterovegetatív szaporítását megnehezíti, hogy hajtásrendszere igen gyenge, egyéves vesszői nagyon vékonyak, rügyei aprók. Esetleg birsalanyra oltással lehetne így szaporítani (BARNA et al., 1999).

## Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom Terpó András professzor úrnak, aki beavatott a körték ismeretébe. Úgyszintén köszönet illeti Facsar Gézát, tanácsaiért, Barina Zoltánt, a típusanyagok kigyűjtéséért és a herbáriumi kutatás segítéséért, Kerényi-Nagy Viktort, a herbáriumi cédulák fotózásáért.

## Irodalom

- BARNA T. – BÓHM É. I. – SZULCSÁN G. – VINIS G. (1999): A vadkörte fajok (*Pyrus* spp.) génmegőrzése. In: MÁTYÁS CS. (szerk.): Genetikailag veszélyeztetett ritka fafajok génmegőrzésének gyakorlati teendői. – OMMI, Budapest, pp. 42–47.
- BARTHA D. – MÁTYÁS CS. (1995): Erdei fa- és cserjefajok előfordulása Magyarországon. – Saját kiadás, Sopron, 223 pp. (spec. p. 127.)
- BARTHA D. (1987): Egyes, hazánkban őshonos és gyakrabban kultivált fa- és cserjefaj nemzetségnevének eredete és jelentése. – *Az Erdő* **36**: 363–367.
- BARTHA D. (1990): Hazánk védett fa- és cserjefajai I. Körték. – *Az Erdő* **39**: 14.
- BARTHA D. (1997): Fa- és cserjehatározó. – *Mezőgazda* Kiadó, Budapest, 340 pp.
- BARTHA D. (1999): Magyar vadkörte – *Pyrus magyarica* TERPÓ. In: FARKAS S. (szerk.): Magyarország védett növényei. – *Mezőgazda* Kiadó, Budapest, p. 125.
- BARTHA D. (2000): Vörös Lista. Magyarország veszélyeztetett fa- és cserjefajai. Kék lista. Magyarország aktív védelemben részesülő fa- és cserjefajai. Fekete Lista. Magyarország adventív fa- és cserjefajai. – *Lövérint*, Sopron, 32 pp.
- BARTHA D. (2009): *Pyrus* L. – Körte. In: KIRÁLY G. (szerk.): Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. – Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvalő, pp. 221–222.
- BARTHA D. (2010): Közösségi jelentőségű fa- és cserjefajok. – *Erdészeti Lapok* **145**: 96–97.
- BATIZ E. (2000): A körte (*Pyrus*) nemzetség morfológiai és növényföldrajzi feldolgozása. – *Tilia* **9**: 163–216.
- BÓHM É. I. (1998): A *Pyrus magyarica* TERPÓ és a *Pyrus* x *karpatiana* TERPÓ elkülönítő bélyegei a *Pyrus pyraeaster* BURGSD.-tól. – *Kitaibelia* **3**(1): 109–111.
- BÓHM É. I. (2001): Florisztikai vizsgálatok a Duna–Ipoly Nemzeti Park dél-délkeleti peremén. – *Kitaibelia* **6**(1): 51–71.
- BÓHM É. I. (2003). A *Pyrus magyarica* országos értékelése. In: HORVÁTH F. – KOVÁCS-LÁNG E. – BÁLDI A. – GERGELY E. – DEMETER A. (szerk.): Magyarország és a Natura 2000. III. Európai jelentőségű természeti területeink felmérése és értékelése. – MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót.
- BÓHM É. I. (2007): Fokozottan védett növényfajunk, a magyar vadkörte (*Pyrus magyarica*

- TERPÓ), valamint alakkörének kutatása Magyarországon. – *Tilia* **13**: 95–104.
- DOSTÁLEK, J. (1979): Jsou na území Československa reliktní hrušně (*Pyrus*) ze sekce Pashia? [Gibt es auf dem Gebiete der Tschechoslowakei relikte Birnen (*Pyrus*) aus der Sektion Pashia?]. – *Preslia* **51**: 203–211.
- GENCSI L. – VANCSURA R. (1992): Dendrológia. – Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp. 448–453.
- KIRÁLY G. (szerk.) (2007): Vörös Lista. A magyarországi edényes flóra veszélyeztetett fajai. – Saját kiadás, Sopron, 73 pp.
- NÉMETH F. (1989): Száras növények. In: RAKONCZAY Z. (szerk.): Vörös Könyv. A Magyarországon kipusztult és veszélyeztetett növény- és állatfajok. – Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 265–321.
- SOÓ R. (1966): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve II. – Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 101–105.
- TERPÓ A. – AMARAL FRANCO, J. do (1968): *Pyrus* L. In: TUTIN, T. G. – HEYWOOD, V. H. et al. (eds.): *Flora Europaea*. Vol. 2. – University Press, Cambridge, pp. 65–66.
- TERPÓ A. (1960): Magyarország vadkörtéi. *Pyri Hungariae*. – Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve **22**: 1–258.
- TERPÓ A. (1963): A vadontermő gyümölcsfajok taxonómiai és növényföldrajzi kutatása Magyarországon. – Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve **27**: 243–271.
- TERPÓ A. (1976): A körte botanikai leírása és a körtefajok ismertetése. In: GYURÓ F.: *Körte*. – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp. 37–54.
- TERPÓ A. (1985): Studies on Taxonomy and Grouping of *Pyrus* Species. – *Feddes Repertorium* **96**(1-2): 73–87.
- TERPÓ A. (1992): *Pyrus* taxa in Hungary and their practical importance. – *Thaiszia* **2**: 41–57.